

HISTÒRIA

Primera acta de consagració de l'església del monestir de Sant Quirze de Colera (935)

Per Albert Pibernat López

Resum

Després de la conquesta sarraïna, un grup de persones van construir una petita edificació en un lloc ben transitat i comunicat que, amb el pas de pocs anys, es va convertir en un petit monestir dedicat, entre d'altres, a Sant Quirze. El seu esforç es va veure recompensat a mitjan segle X quan reberen la visita del bisbe de la seu gironina i els consagrà l'església del monestir. Aquest és el punt de partida de la història d'un monestir injustament oblidat durant anys i que, poc a poc, com feren els seus residents fa 1000 anys, se li està donant un protagonisme ben merescut.

Paraules clau

Sant Quirze de Colera, Segle X, Via Heraclea, Gausbert I d'Empúries i acta de consagració

Abstract

After the Saracen conquest, a group of people built a small construction at a busy and well communicated place. Throughout the years, it became a small monastery devoted, among others, to Saint Quiricus. Their effort was rewarded in the middle of 10th century when it received the visit of the bishop from the See of Girona who consecrated the monastery's church. Here started the history of a monastery that has been forgotten unfairly for years and that, slowly, is attracting the same well-deserved attention as his residents gave it a thousand years ago.

Keywords

Saint Quiricus of Colera, 10th century, Via Heraclea, Gausbert I of Empúries and the consecration act

DOI: 10.2436/20.8010.01.36

AIEE, Figueres, 41 (2010), pàg. 277-294

INTRODUCCIÓ

Quan algú fa un estudi històric, sempre arriba a un moment en el qual li és molt difícil saber i, consegüentment, entendre què va succeir més o menys exactament. Aquesta dificultat s'accentua si l'estudi és a nivell local on, sovint, les referències més concretes són difícilment localitzables o simplement inexistents, i força vegades són fruit d'una extrapolació feta a partir d'una teoria general en base a molts exemples concrets coincidents.

I això també passa en el cas de Sant Quirze de Colera; sabem que al primer terç del segle X ja existia plenament gràcies a una trilogia documental: un precepte reial mitjançant el qual es donaven uns béns al monestir el juny del 922,⁽¹⁾ una donació d'una vinya datada el 927 i la consagració de l'església del monestir, l'any 935. Sabem quins eren els seus dominis i qui li va donar gran part del seu territori però, sabem per quines raons el monestir es va erigir en aquest indret? Sabem en quines condicions es va fundar? El seu origen, és més o menys remot? En definitiva, per què es va consagrar l'església d'un monestir que anys enrere era només una petita cel·la? I, quines foren les causes de la seva instal·lació en un lloc que, a dia d'avui, ens sembla remotament apartat i incomunicat de la resta del territori?

Amb aquest article m'agradaria intentar fer una aproximació coherent, amb el suport d'estudis precedents, del que va succeir en aquesta zona de la nostra comarca fa més de mil anys.

1. D'aquest document ja no en parlaré més. Es tracta d'un precepte atorgat per Carles III el Simple de França, el 5 de juny de l'any 922, a la població de Tours-sur-Marne (actual regió de la Champagne-Ardenne, al nord del país) mitjançant el qual dóna uns béns al monestir de Sant Quirze. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Perelada", dins *Catalunya Carolingia*, volum V, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, (2003), pàg. 185.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

“Al visitarlo me sorprendió agradablemente el lugar de su emplazamiento. Lugar más apacible para reposo no podían escoger los celosos cenobitas que un día moraron en sus soledades”.⁽²⁾

“Quan hom es troba davant del monestir, resta corprès per la solitud que envolta la vall i encuriósit per saber com va arribar a ser tan important un lloc tan remot”.⁽³⁾

El monestir de Sant Quirze de Colera pertany administrativament al terme municipal de Rabós d'Empordà, ubicat al vessant meridional de la serra de l'Albera. Té a la ratlla fronterera el coll de Banyuls, per on passava un antic camí que enllaçava el Rosselló i el Vallespir amb l'Empordà. Al nord del municipi hi ha el monestir benedictí que, actualment, consta de tres naus, el claustre i les dependències monacals.

Aquesta seria una descripció geogràfica més o menys vàlida al segle XXI (potser només hi faltaria un *link* al GoogleMaps) però, com i per què van decidir una sèrie de persones del segle IX instal·lar-se en aquesta vall? En aquells moments, la vall on se situa Sant Quirze era un indret força transitat regat per un rierol d'aigua corrent que passava (i encara passa) en aquella vall,⁽⁴⁾ un lloc de pas que unia els vessants nord i sud de la travessera pirinenca, connectant amb la línia costanera, una cruïlla de camins que avui se'ns fa difícil d'imaginar, un anar i venir de mercaderies i persones prou densa com per fer pensar a una comunitat que aquell seria un bon lloc per instal·lar-s'hi. Una cruïlla de camins anomenada *Via Heraclea*.

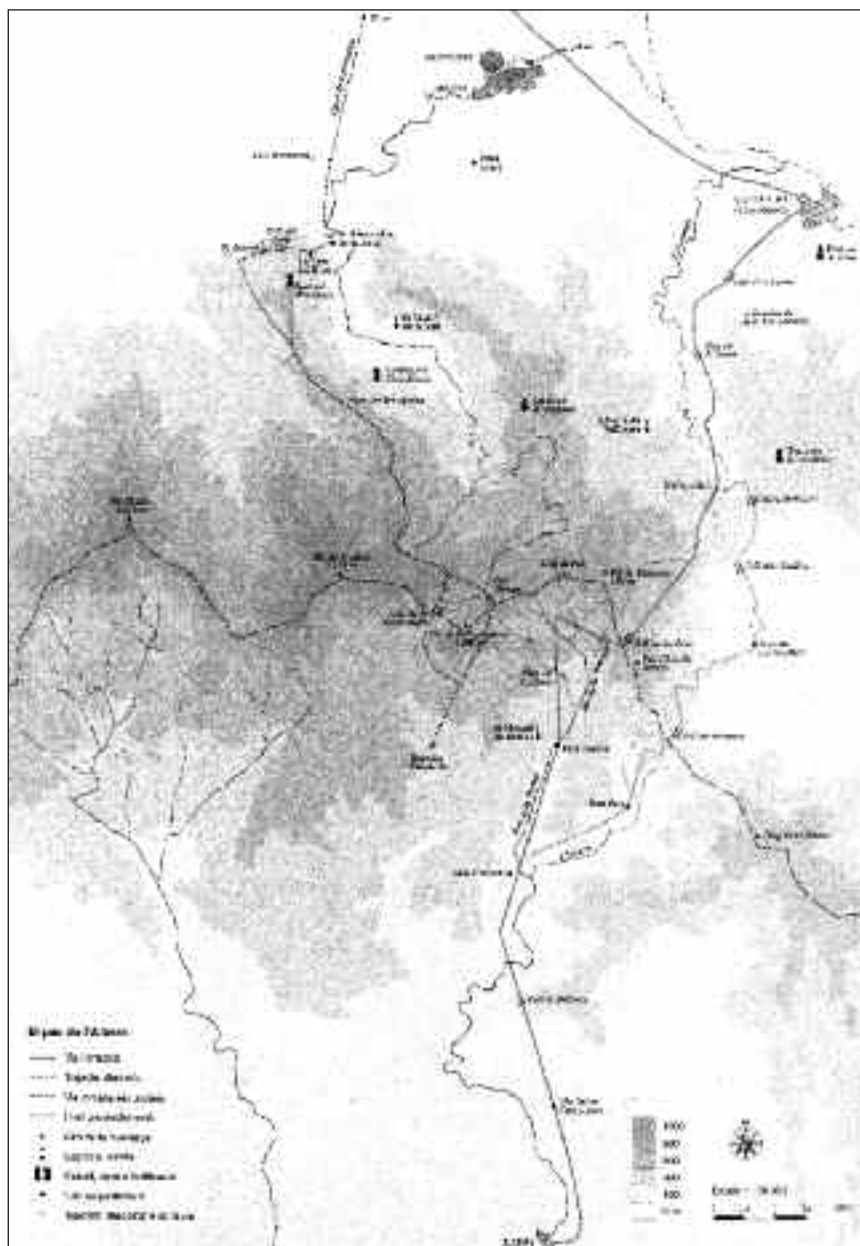
LA VIA HERACLEA

L'acta de consagració que estem analitzant, en l'apartat sobre els dominis i llandars de les possessions de Sant Quirze,⁽⁵⁾ fa referència a un

2. MONSALVATGE I FOSSAS, Francesc, *Noticias históricas. Monasterio del antiguo condado de Besalú*. Olot, Impremta Joan Bonet, (1896), volum VIII, pàg. 71.
3. CARRIÓN I MASGRAU, Gerard, *Guia botànica i estudi integrat d'itineraris de muntanya*. Extret del seu treball en el web <http://www.xtec.cat/~gcarrion> (2004-2005).
4. La podem trobar amb diferents noms com: la riera de Sant Quirze, la Reguerada o la Regarada.
5. Aquest tall del document, on s'estableixen les possessions territorials del monestir, ha estat eliminat per l'autor d'aquest article ja que aquests límits són estudiats ja amb deteniment en un seu treball anterior. PIBERNAT I LÓPEZ, Albert, “Sant Quirze de Colera. Límits territorials”, dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 37, Figueres, (2004), pàg. 85-95.

antic camí que anava de Delfià a Rabós: “...strata qui pergit ad alfanus sive rabidoso...”. A quin camí o via fa referència? Segurament devia ser un camí força conegut i transitat ja que és present en el document. La Via Augusta no pot ser, ja que sabem que passa pel coll de Panissars, per *Deciana* (la Jonquera) i per *luncaria* (entre Figueres, Cabanes i Perelada). Per tant, a quin camí pertany aquest *strata*? Alguns autors asseguren que “...fins ben entrada la nostra era, la via romana principal passava per Cotlliure i entrava a l’Empordà per les muntanyes del coll de Banyuls per dirigir-se a Empúries (...). Aquesta via és a la qual es refereixen els textos de Polibi (...) i d’Estrabó (...). Més tard, en temps d’August (...) la via principal va ser la del Portús...”.⁽⁶⁾ Estudis recents ens porten a una via més antiga: la Via Heraclea, el punt de partida de la qual és l’estret de Gibraltar (les columnes d’Hèrcules) des de la qual, vorejant la costa mediterrània, s’arribava a Roma. Però, aquesta via és el camí que passava pel coll de Banyuls i per Sant Quirze? A partir de les fonts consultades,⁽⁷⁾ és del tot probable. Sortint de la *Colonia Narbo Martius* (Narbona), i anant cap al sud, s’arribava a *Iliberris* (Elna) i a *Caucoliberis* (Cotlliure), seguia la riera Ravener, on es bifurcava. Una branca del camí, la principal, passava pel coll d’Eres fins al Mas de la Llosa i, seguint la riera del Freixe, arribava a Rabós (aquí és on es troba l’*strata* del document⁽⁸⁾), d’on continua fins a *Rhode* (Roses), cap a l’esquerra, o a Castelló i a *Emporion*, cap a la dreta. Una altra branca del camí, la secundària, passava pel coll de Banyuls i el Mas Pils, seguint l’Orlina fins que s’ajunten, rieres i camins, a l’alçada de la riera del Freixe (veure imatge 1). Aquesta bifurcació secundària és la que passaria per Sant Quirze i la que comunicaria la costa mediterrània del nord i del sud dels Pirineus, és a dir, Narbona i Cotlliure amb Empúries, Roses i Castelló.

6. HURTADO, Víctor, “Les vies romanes a les Alberes”, dins *Repertorio de caminos de la Hispania Romana*. Gonzalo Arias, editor. Conferència pronunciada a l’Òmnium Cultural de París el 8 de gener de 1971. Ronda, (2004), pàg. 391-399.
7. BLAUE, Anke; CUI TO, Amadeu; HURTADO, Víctor i ESQUIROL, Josep, *La Via Heraclea: d’Empúries a Cotlliure*. Barcelona, 2000. També existeix un article que parla de la troballa d’una “*edificació antiga*” al puig de les Forques (Rabós), més al sud del coll de Banyuls. En l’article s’especula sobre la hipòtesi que aquesta edificació fos una talaia per vigilar el camí. BADIA I HOMS, Joan; BOFARULL I GALLOFRÉ, Benjamí; CARRERAS I VIGORÓS, Enric i PIÑERO I COSTA, Dídac, “El coll d’Espils o de Banyuls en un conveni de 1085” *Revista de Girona*, núm. 117, any XXXII (1986), pàg. 48-49. Una altra font de consulta la trobem a ARRAYÁS I MORALES, Isaias, *Morfologia històrica del territorium de Tarraco en època tardo-republicana o ibèrica final (s. III - I aC): cadastres i estructures rurals*. Tesi doctoral. Bellaterra, Barcelona, setembre 2002, pàg. 231-250.
8. “...sota Rabós, hem tingut la sort de localitzar un tros d’aquesta via de 300 metres de longitud...”. BLAUE, Anke i d’altres. “La Via Heraclea, la Via Augusta i els Trofeus de Pompeu”, dins *La Via Heraclea....*, pàg. 23.

Imatge 1.⁽⁹⁾

9. Imatge extreta de BLAUE, Anke; CUITO, Amadeu; HURTADO, Víctor i ESQUIROL, Josep, *La Via Heraclea...*

EL DOCUMENT⁽¹⁰⁾

Moltes fonts consultades parlen d'uns "inicis de llegenda" en la història de Sant Quirze de Colera, on hi intervé fins i tot Carlemany en persona⁽¹¹⁾ en un document del segle IX (844), dubtós a causa de les seves interpolacions fetes al segle XIII.⁽¹²⁾ Alguns autors anul·len completament el document, considerant-lo una "...falsificació evident pel caràcter impropï de molts termes emprats en la seva redacció..."⁽¹³⁾ o amb expressions com "...no salgo fiador de la autenticidad de esta escritura..."⁽¹⁴⁾ En d'altres llocs, però, tot i que parlen de la controvèrsia en els orígens del monestir, anul·len els anacronismes i admeten que "...la resta és tot versemblant..."⁽¹⁵⁾ fent una anàlisi del document sense les interpolacions. En el document del 844 hi ha aspectes certs i aspectes falsos.⁽¹⁶⁾ En la balança dels falsos hi posaríem l'aparició del nom de Catalunya, el de Perelada, els mots *militēs* o *paienses*, a més que molts signants no estan documentats fins molt més tard. En l'altre plat de la balança, però, també hi trobem fets certs: en aquells moments el bisbe de Girona i el comte d'Empúries-Perelada són, respectivament, Gotmar i Alaric.

De qualsevol manera, el que fa aquest document és fer-nos plantejar si el monestir és més o menys antic. Alguns pensen que "...és probable que el monestir de Sant Quirze ja existís el 844..."⁽¹⁷⁾ Només podem fer hipòtesis sobre l'any del primer assentament, tot i que pot ser que aviat l'arqueologia ens ho digui.

Però el document que analitzem ens situa un xic més enllà del primer terç del segle X, en una vall de l'Albera travessada, com ja hem vist, per un

10. Text en llatí extret de MONSALVATGE I FOSSAS, Francesc, *Notícies ...* Apèndix XXX, pàg. 185-187. Una altra transcripció i traducció del document la trobem a *Catalunya Romànica*, volum IX (Empordà II). Barcelona, Edicions de l'Enciclopèdia Catalana, (1990), pàg. 756. Aquest mateix document també el trobem a ORDEIG I MATA, Ramon, *Les dotacions de les esglésies de Catalunya (s. IX-XII)*, volum I (1a part). Estudis Històrics (EH). Vic, (1993), pàg. 125-127 o a D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "Els comtats de Girona, ...", pàg. 223-224.
11. En el document que analitzem no hi ha cap referència a Carlemany, fet insòlit si la seva intervenció directa fos certa. MONSALVATGE I FOSSAS, Francesc, *Notícies...*, volum VIII, pàg. 82.
12. Tot i que Deulofeu afirma que "*Sant Quirze fou fundat per Carlemany*". DEULOFEU I TORRES, Alexandre, "El monestir de Sant Quirze de Colera", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 3 (1962), pàg. 133-148.
13. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "Els comtats de Girona,..." pàg. 41.
14. VILLANUEVA, Jaime, *Viaje literario a las iglesias de España*. Imprenta de la Real Academia de la Historia. Madrid, (1850), volum XIII, pàg. 18.
15. *Catalunya Romànica ...*, pàg. 753-757.
16. Aspectes extrets de D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "Els comtats de Girona...", pàg. 41.
17. BADIA I HOMS, Joan, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, volum II-B. Alt Empordà (Pont de Molins-Vilaür). Diputació Provincial de Girona, (1981), pàg. 157.

camí força antic provinent del coll de Banyuls. És el primer document directe sobre Sant Quirze que no té cap mena d'interferència posterior, datat l'any 935, fet que per si sol ja fa pensar que la primera comunitat establerta a la vall devia fer molt més que hi era d'una manera més o menys estable, com intentarem provar en aquest treball a partir del mateix document, el qual passo a transcriure i a traduir.

“Cum profutura Domino annuente sanctis divulgata est sublimitas in apostolorum firmatione orthodoxorum caterva universorum prolata est gloria, dilatata est sophia, confirmata est ecclesia; ut hii qui in eisdem consistunt regimine multiplicentur honore. Conspicientibus his qui catholice firmantur viscera ut in futuro cum agminibus sanctis propter intencionem obsequii helectorum vite adipiscat premia.

Quapropter anno incarnationis Domini nostri Jesuchristi DCCCXXXV indicione VIII accidit adventus episcopi propii sedis Gerundensis ecclesie domini Wigoni videlicet cum plerisque supplicationibus propii abbatis Manuel ecclesiarum sancti Cirici, sancti Andree et sancti Benedicti reedificatione sumpsit eixordum.

Subsequens profeto abbatibus prioribus qui eisdem sepe familiaritate acti sunt qui funditus ab ecclesiis inutilia deiecit et reparationis copie ornamenta reparavit, caucibus et petrus utilitas reformavit, lucris quibus imperavit, signorum, palliorum et universorum opibus proutquivit laboribus propriis honestavit.

Ideoque intuendus percipiens propius episcopus prelibatus ab abbate proprio nominato rogatus adhesit, et ecclesiarum notatione devota, ante benedictione adeptus consecravit huius facta. Nimirum fideles quosque comperientes serie tota mentibus devotis de priorum acceptione propria voluntate largiti sunt manera. Galindus videlicet, Raimundus, et Tassio cum ceteris fidelibus religiosis, unde et ego humilis episcopus Wigo regimen tenens sanctae Mariae episcopii cernens tanta beneficia detuli ad sanctas aeclesias notatas decimarum quoque et primiciarum copia quibus continentur haec terminia. Ab ipsa calmilia (...) ⁽¹⁸⁾ ad ipsum caput de dremone totum ab integro cum omnibus finibus uel adiacentiis suis ut ammodo et deinceps tenneant, possideant iure perhenni et inviolabiliter permaneant ab his datis semper omni tempore, et ut firmiter habeatur et inconvulsa permaneat absque ullo impedimento ex omnibus hominibus manu propria subter firmare studui et (...) acta roboravi. Redibiciones quoque istius cenobii non

18. PIBERNAT I LÓPEZ, Albert, “Sant Quirze de Colera...”.

formidetur nisi ab episcopo proprio secundum canonica auctoritate et regula proprii abbatis et monachorum veneranter. Decime quas habebant dudum aeclesie iste propi abbatis et manachorum copia maneat illis deinceps potestas firmata.

Data V idus ianuarii anno VI regnante Radulfo rege. Wigo sancte Gerundensis aeclesie humilis episcopus. Sonifredus archilevita. Ennego archilevita. Gondemarus levita. Ermerincos levita. Oriolus presbiter. Ervigius levita. Guigo subdiaconus. Bera. Suniefredus. Tassius. Galindo presbiter. Sermoigius presbiter. Iter presbiter. Maius presbiter. Adaulfus. Ato. Leufredus presbiter qui hanc dotem rogitus scripsit et † die et anno quo supra.”

La traducció seria, més o menys, aquesta: “Servint al senyor, ha estat divulgat l’anunci dels sants, la sublim afirmació dels apòstols ha estat oferta a tota la gent de fe ortodoxa,⁽¹⁹⁾ la saviesa s’ha escampat, l’Església s’ha enfortit i el que és a dins d’Ella veu multiplicat l’honor.

Contemplant-t’ho els confirmats a les fonts catòliques que aconseguiran el premi futur de la vida dels escollits com a exèrcits de sants, fruit de la deferència de les ofrenes.

L’any de l’encarnació del nostre Senyor Jesucrist 935, indicció vuitena, s’esdevé l’arribada del bisbe de la seu gironina Wigó (o Guiu),⁽²⁰⁾ després de les moltes súpriques de l’abat Manuel, qui va emprendre l’inici de la reedificació de les esglésies de Sant Quirze, Sant Andreu i Sant Benet.

Succeint els abats predecessors, amb qui tingueren confiança, va fer caure tot allò inútil de les esglésies i les va reparar amb abundància de guarniments, va reformar la utilitat dels carreus i de les pedres i, amb els impostos que ordenà, les ornamentà de tapissos i obres d’art, així com de qualsevol treball propi.⁽²¹⁾

El mateix prelat episcopal s’adherí a la petició de l’esmenat abat i, observant devotament les esglésies abans d’obtenir la benedicció, consagrà aquestes obres.

Sens dubte, fidels que van tenir coneixement de totes aquestes coses, amb ànims de devoció i per voluntat pròpia, oferiren generoses donacions.

19. Entesa com a fe cristiana autèntica.

20. M’inclino més pel nom de Wigó, ja que al document surt com *Wigo* i *Wigoni*; d’altra banda, hi ha un sotasignat anomenat *Guigo* que sí que es pot referir al nom de Guiu. S’han trobat 17 variants d’aquest mateix nom: Giga, Gige, Gigo, Gigone, Guigo, Guigone, Guigoni, Gigu, Guiguani, Quigone, Vigo, Wico, Wicone, Wigo, Wigone, Wigonem i Wigoni. És curiós que en un d’aquests casos (Guigu), el nom pertany a una dona que fa de venedora al comtat d’Osona en un document de l’any 996. BOLÓS I MASCLANS, Jordi i MORAN i OCERINJAUREGI, Josep, *Repertori d’antropònims catalans. Institut d’Estudis Catalans*. Barcelona, Repertoris de la secció Filològica, II, 1994, pàg. 578.

21. Entenc aquest “treball propi” com a treball artesà, de més o menys magnitud.

Galí, Ramon i Tassi, amb d'altres fidels religiosos i jo, Wigó, bisbe humil que posseeixo el govern del bisbat de Santa Maria, reconeixent tants beneficis, he confiat a les esmentades santes esglésies els delmes i també les abundants primícies que siguin contingudes en aquests termes. Des d'aquella zona (...) fins al cap de Dremó, tot íntegre amb les seves fronteres i les seves adjacències i que ho tinguin des d'ara i sense interrupció, que ho poseixin perennement i que hi romanguin d'una manera inviolable des d'aquesta donació i durant tot el temps, i per tal que així sigui tingut per consolidat i romangui intorbable sense cap mena d'entrebanc per causa de qualsevol persona, ho he sotscrit de la meua pròpia mà i (...) he refermat el document.

Els beneficis d'aquest cenobi tampoc han de perillar per cap acció, llevat del bisbe propi segons l'autoritat canònica i la regla del propi abat i els monjos.

Els delmes que fa temps tenen les esglésies d'aquest propi abat i d'aquests monjos, que conservin aquesta riquesa sense interrupció amb la potestat refermada.

Donat el cinc dels idus de gener de l'any sisè regnant Radulf. Wigó, humil bisbe de la santa església gironina. Sonifred arxilevita. Ennec arxilevita. Gondemar levita. Ermenric levita. Oriol sacerdot. Ervigi levita. Guiu subdiaca. Berà. Sunifred. Tassi, Galí sacerdot. Sermoigi sacerdot. Iter sacerdot. Majó sacerdot. Adaulf. Ató. Leufred sacerdot, que ha escrit aquesta donació i l'ha subscrit el dia i l'any esmentats més amunt.”

PRECEDENTS

En l'actualitat, Sant Quirze de Colera està emplaçat en un indret on hi havia dos edificis més vells. Segurament, a mitjan segle IX ja hi hauria algun recinte sagrat en la ubicació de l'actual monestir i si ens refiem, encara que només sigui per la mateixa existència, del document interpolat datat el 844, podríem afirmar amb certa fermesa que alguna cosa existiria a inicis del segle IX o, fet poc probable,⁽²²⁾ a finals del segle VIII, fruit d'aquest renaixement (o repoblament) monàstic posterior a l'expulsió sarraïna. Josep

22. Josep M. Salrach, referint-se a la diòcesi gironina distingeix tres etapes en aquest renaixement o repoblament monàstic i només cita el de Santa Maria d'Arles (Vallespir) com a únic cas d'un monestir aixecat a finals del segle VIII. Les tres etapes que esmenta són: als inicis del segle IX (cas de Sant Esteve de Banyoles, al pagus de Besalú), a mitjan segle IX (cas de les Escaules o Albanya, també al pagus de Besalú) i al final del segle IX (cas de Sant Aniol d'Agujes). SALRACH I MARÉS, Josep M., “El procés de feudalització (segles III-XII)”, dins la col·lecció *Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, (1998), pàg. 194.

M. Salrach ens diu que a la diòcesi de Girona, el renaixement monàstic "... no fou immediat a la conquesta franca, sinó que aparegué quan s'estabilitzà la frontera...".⁽²³⁾ Tot apunta, doncs, que Sant Quirze fou un monestir instal·lat per primer cop en un indret ja pacificat, a finals del segle VIII o inicis del IX i que segurament la seva història no es remontaria en una època anterior a la conquesta sarraïna. A més, tenint en compte que "...a principis del segle VIII el cristianisme estava arrelat amb força a les principals ciutats i viles costaneres (...) però probablement restava (...) l'evangelització en profunditat d'una part de la ruralia, de les comarques de l'interior i de la muntanya catalana...".⁽²⁴⁾

Tal i com afirma Ramon d'Abadal, cal considerar "...dues qüestions prèvies. Primera: un estat antic, puix que no pot renéixer allò que no hagi viscut. Segona: una solució de continuïtat, subsegüent a la vida d'aquell estat...".⁽²⁵⁾ La primera consideració prèvia esdevé a l'època visigòtica i a la situació que tenia aleshores el monacat. La segona qüestió correspon a la continuació de la vida monàstica després del lapse musulmà. Però la història de Sant Quirze no es remunta tant en el passat, sinó que ens hem de preguntar a quina de les tres etapes que establí Salrach correspon (veure nota 21). A més, estem parlant d'una zona (septentrional oriental) en la qual es va produir el primer repoblament monàstic: "Urgell i Girona s'havien abandonat el domini franc el 785".⁽²⁶⁾

D'Abadal, quan parla del repoblament monàstic, estableix dues etapes, tot i diferenciar la zona oriental de la zona occidental del territori català. Una primera etapa, de floriment del monaquisme visigot, seguida d'una decadència monàstica durant el domini sarraí que "es degué fer sentir profundament"⁽²⁷⁾ i que, a la zona oriental, no es presenten casos de resurrecció com a l'occidental. La segona etapa és el repoblament pròpiament dit, a mesura que els territoris dels nord i del sud dels Pirineus queden alliberats.

Tornant a Sant Quirze, podríem admetre que, després de la pacificació del territori a finals del segle VIII, s'hauria aixecat alguna edificació, per senzilla que fos, sobre la qual es va construir gran part del nou edifici (encara anterior al que es coneix actualment), arranjat per l'abat Manuel i els seus monjos, tal i com s'afirma en el document que analitzem: "...*abbatis Manuel*

23. *Ibid.*

24. *Ibid.*, pàg. 131.

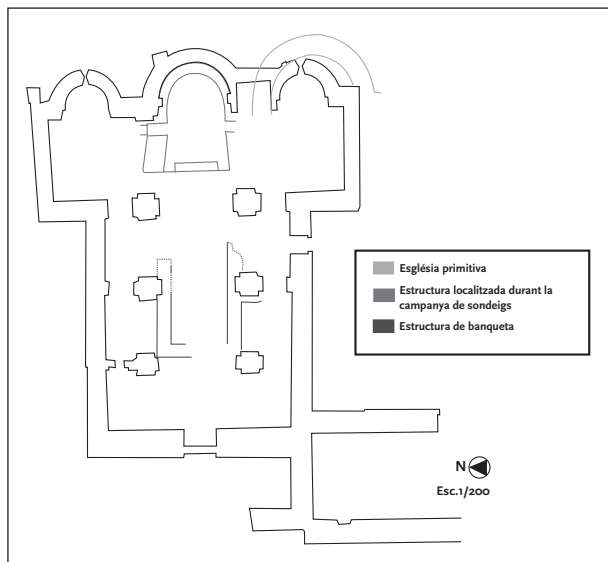
25. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "La vida monàstica després de l'expulsió dels sarraïns", dins *Dels visigots als catalans*. Barcelona, Edicions 62, (1969), volum 1, pàg. 365.

26. *Ibid.*, pàg. 371.

27. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "La vida monàstica.....", pàg. 365.

ecclesiarum sancti Cirici, sancti Andree et sancti Benedicti reedificatione sumpsit eixordum...". La paraula reedificació parla per si mateixa.

Un altre tipus de font prova l'existència de dos edificis anteriors a l'actual: l'arqueologia. Gràcies a les intervencions fetes últimament al monestir, es pot assegurar la presència de dues construccions preexistents (veure imatge 2), que serien les protagonistes del document que analitzem.

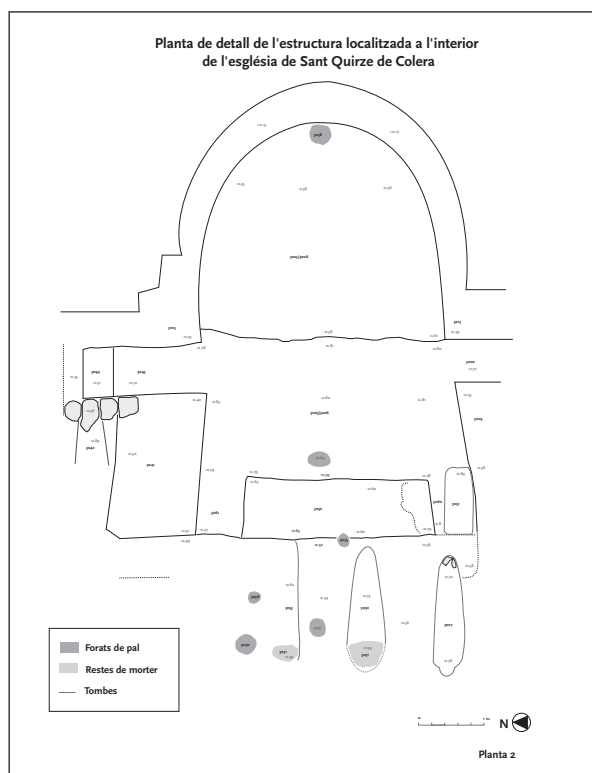
Imatge 2.⁽²⁸⁾

El primer edifici, senzill i encara poc estudiat, seria el nucli del naixement de Sant Quirze. Després d'aquesta primera instal·lació i al cap dels anys, l'abat i els monjos van voler reedificar l'edifici, embellint-lo: *"...Subsequens profeto abbatibus prioribus qui eisdem sepe familiaritate acti sunt qui funditus ab ecclesiis inutilia deiecit et reparationis copie ornamenta reparavit, caucibus et petrus utilitas reformavit, lucris quibus imperavit, signorum, palliorum et universorum opibus proutquirit laboribus propriis honestavit..."*;

28. Les imatges 2 i 3 són extretes de CODINA I REINA, Dolors i MONTALBÁN I MARTÍNEZ, Carme, "Resultats de la intervenció arqueològica realitzada a l'interior de l'església del monestir de Sant Quirze de Colera (Rabós, Alt Empordà)", dins *L'Albera i el patrimoni en l'espai fronterer*. Col·loqui internacional. Figueres, 1-2 d'abril de 2004. Consell Comarcal de l'Alt Empordà. Figueres, (2005), pàg. 105-110.

i van demanar insistentment al bisbe que anés a consagrar la nova església i a contemplar tot allò que havien edificat i elaborat de manera artesana: “...Ideoque intuendus perpiciens propius episcopus prelibatus ab abbate proprio nominato rogatus adhesit, et ecclesiarum notatione devota, ante benedictione adepta consecravit huius facta...”.

A la imatge 2 podem endevinar les tres plantes dels tres edificis que han existit en l’emplaçament del monestir. El primer, un simple recinte la utilitat del qual encara s’està estudiant, però que no seria res arriscat pensar que servia de recinte sagrat, de magatzem o, fins i tot, d’espai funerari.⁽²⁹⁾ La capçalera d’aquest edifici primigeni té forma d’absis i està dibuixat dins l’absis principal actual i la seva superfície és d’uns 40 metres quadrats. Aquesta àrea es pot veure més detalladament a la imatge 3.

Imatge 3.

29. A la imatge 3 es poden veure algunes tombes antropomorfes.

Aquesta és la construcció que l'abat Manuel vol reedificar i embellir tot i que, en el document, no ens explicita quines són aquestes obres. Sí que sabem, pel mateix text, que l'abat va fer caure tot allò inútil de la primera edificació⁽³⁰⁾ (imatge 3) i que hi va fer posar tot tipus de guarniments, com tapissos i obres d'art, a part de reutilitzar carreus i pedres.

Cronològicament, el segon edifici que queda representat és l'església del 935, de la qual només consta arqueològicament un gran absis ubicat a la dreta els tres absis actuals, sobreposat al semicercle més oriental (imatge 2). Aquesta és, per ara, l'única evidència material de l'església consagrada pel bisbe Wigó, l'estudi arqueològic de la qual encara resta inèdit.⁽³¹⁾ La tercera planta, la més gran i la més clara, visible clarament a la imatge 2, és la de l'església actual, dels segles XI-XII.

Per tant, la història de Sant Quirze podria haver anat de la següent manera: durant l'època visigoda, l'àrea del monestir era un ermot abandonat. L'evolució i ordenació social del territori pateix una ruptura fruit de la conquesta sarraïna i la resposta franca, és a dir, el procés de feudalització iniciat amb els visigots en el nostre territori es trenca. Les colonitzacions de les terres ermes prenen gran força i els seus protagonistes són pagesos independents que han deixat els antics vincles de dependència familiar i de parentesc i han donat cabuda a una nova modalitat: els vincles per solidaritat, on la cohesió i l'estabilitat es veien reforçades per una parròquia, un castell o un monestir. Seguint la teoria de Salrach, el pas del nostre territori a mans dels francs no va tenir, immediatament, una incidència demogràfica gaire positiva, ja que hi sovintejaven les ràtzies sarraïnes. Per tant, al final del segle VIII, la població continuava allunyada de la plana i dels camins i, conseqüentment, ens hem d'imaginar una muntanya densament poblada, que exigia una abundància relativa de producció agrícola. La pressió demogràfica, segurament, va fragmentar aquests grups en famílies que es van establir en terres ermes i les conrearen, ajudats per les aprisions.⁽³²⁾ No és

30. Potser alguna de les parts del primer edifici van quedar destruïdes per l'acció del temps o per accions violentes.

31. CODINA, D., AGUSTÍ, B., TEIXIDOR, M., "Memòria de la intervenció arqueològica al monestir de Sant Quirze de Colera, Rabós d'Empordà, Alt Empordà". Memòria d'excavació inèdita. Girona, 1997.

32. L'aprisió és una modalitat de colonització del territori a la qual s'adaptaren perfectament les fundacions de monestirs. Es fonamenta en un precepte de la legislació visigòtica que establia que qualsevol home que hagués romput i explotat una terra erma i, en conseqüència, pública, durant trenta anys sense interrupció, n'esdevenia el legítim propietari. *Lex Visigothorum* X, 2, 4. Podeu trobar una edició facsímil a: http://www.juntadeandalucia.es/cultura/bibliotecavirtualandalucia/catalogo_imagenes/grupo.cmd?path=10781&posicion=208&presentacion=pagina.

d'estranyar, doncs, que a la zona de Sant Quirze, uns monjos colonitzadors o, senzillament "...pagesos amb vocació religiosa que s'agrupaven per artigar la terra i viure plegats...",⁽³³⁾ construïssin una petita edificació plurifuncional i que, poc a poc, la preeminència de la religió convertís aquella construcció en una simple cel·la amb poques dependències (imatge 3). Els aprisiadors hagueren segurament de véncer les dificultats d'una terra, a més de les ràtzies sarraïnes. Per tant, no és gens estrany que intentessin substituir els vincles de parentiu per uns llaços de solidaritat, més adaptats a l'època: d'aquí van sorgir les primeres comunitats monàstiques.

Alliberat el territori, doncs, la zona es repobla poc a poc.⁽³⁴⁾ És en aquest moment on segurament la zona de Sant Quirze també es (re)pobla. Probablement, fins a mitjan o finals del segle IX, l'indret no es comença a recuperar econòmicament i social i és llavors quan es decideix fer una construcció nova, la història de la qual acaba l'any 935 amb la seva consagració.

ELS PROTAGONISTES

Abans del cos del text, pròpiament dit, observem una part inicial o protocol, on hi ha la invocació religiosa, al Senyor i als sants, típica fórmula d'encapçalament d'aquest tipus de documents. Sobta per inhabitual el fet de la sublimació eclesiàstica: notícies com l'enfortiment de l'Església, l'escampada de la saviesa com a opció religiosa cristiana, o la divulgació de les notícies dels sants, només es poden entendre en un moment d'afirmació religiosa, posterior a una etapa on es van posar en crisi i qüestionar els pilars de la fe cristiana en favor de la islàmica. Aquesta afirmació, o millor dit, reafirmació cristiana, es veu reflectida en el text amb paraules com: "...*annuente sanctis divulgata est sublimitas in apostolorum firmatione orthodoxorum caterva...*". Però la invocació religiosa, en la qual Déu és un subjecte passiu, no acaba aquí i es consolida amb una segona part on es donen uns premis simbòlics a aquells que han seguit fidelment la reorganitzada Església.

33. SALRACH I MARES, Josep M., "El procés de feudalització...", pàg. 193.

34. "El renaixement monàstic no es produí fins després d'un període de pau consecutiu a l'alliberació". D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "La vida monàstica...", pàg. 372. D'Abadal posa d'exemple la Septimània, alliberada el 759 i que, fins 20 anys després, no fa la seva aparició la febre monàstica. El lapse serà més tardà a la nostra zona, ja que l'alliberament també és posterior, situat ja a inicis del segle IX. A més, cal tenir en compte que les condicions de seguretat al sud dels Pirineus eren menys estables que al nord, on hi havia la barrera protectora natural de les muntanyes.

A més de la consagració de l'església, el bisbe concedeix al monestir, a l'abat, als monjos i a tots llurs béns, la immunitat i la consolidació de tots els impostos i tributs que es recapten legalment en el territori adscrit al monestir, un territori als límits del qual el mateix document s'hi refereix però que en aquest escrit hem omès, ja que han estat analitzats en un treball anterior.⁽³⁵⁾ Gran part de susdit territori fou entregat en donació pel comte Gausbert I d'Empúries (915-931) el 9 de gener de l'any 928 i no es fa efectiva fins a la mort del comte. No és, doncs, fins set anys després de la donació que el bisbe, a precs de l'abat, visita i ratifica totes aquestes possessions i llurs rendes, fent la susdita consagració.

Del comte Gausbert I d'Empúries no en sabem massa coses: fou fill de Sunyer II d'Empúries-Rosselló que, a la seva mort (915), va deixar els seus dos fills (fruits del seu matrimoni amb Trudegarda), Gausbert i Benció, en cogovern. Tanmateix, Benció morí un any després i Gausbert quedà com a únic titular del comtat. Mentre el seu pare, Sunyer II, visitava el rei franc per retre-li homenatge, Gausbert ja no ho va fer. L'any 917 el trobem present a l'acta de consagració de l'església de Santa Eulàlia d'Elna.⁽³⁶⁾ "Reedificà Sant Martí d'Empúries (927). Va col·laborar amb la campanya del marquès de Gotia contra la invasió magyar (924) i es defensà contra els pirates sarraïns".⁽³⁷⁾ Tanmateix, la pressió sarraïna va mantenir-se i el seu successor, Gausfred I (931-991) va iniciar el trasllat de la seu comtal a Castelló d'Empúries.

Al final del document, ens trobem amb el protocol final o escatocol, on s'escriu la data de la donació i la signatura dels presents, un total de 18 personatges, la major part d'ells (13), òbviament, eclesiàstics:

- Wigó, el bisbe de Girona.
- Dos arxilevites: Gonifred i Ènnec.
- Tres levites: Gondemar, Ermeric i Ervigi.
- Sis preveres: Oriol, Galí, Sermoigi, Iter, Majó i Leufred (aquest últim, a més, és l'escriba).
- Un sotsdiaca: Guiu.
- Altres (sense identificar el seu paper en el text): Berà, Sunifred, Tassi, Adaulf i Ató. Podríem aventurar-nos a sospesar diverses opcions pel que fa a la identitat d'aquests personatges. D'inici, podríem pensar que són monjos

35. PIBERNAT I LÓPEZ, Albert, "Sant Quirze de Colera.....".

36. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "Els comtats de Girona, ...", pàg. 167.

37. COSTA I PARETAS, Mercè, *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, (1998) (5a edició), pàg. 384-385.

del monestir, però és poc probable pel fet que en aquestes signatures no hi surt ni l'abat. Una altra opció, fóra creure que són habitants de la zona, fent el paper de testimonis; si fos així, haurien de ser membres preeminents de la societat, com membres de la cúria o del comtat. Fins i tot podrien ser els marmessors⁽³⁸⁾ del comte Gausbert. Sigui com sigui, és gairebé impossible saber amb claredat qui eren aquests personatges, que indubtablement devien tenir un pes social específic.

Del bisbe Wigó, sabem que va exercir el seu càrrec entre els anys 907 i 939, i podem resseguir la seva pista a partir de diversos documents que han estat recopilats per diversos historiadors,⁽³⁹⁾ des de la seva entronització a Sant Feliu de Girona (20 de novembre de l'any 908) fins a la seva desaparició documental, el juny del 944, quan apareix ja un nou bisbe, Gotmar. Protagonitza concilis, vendes, sínodes, judicis, donacions, permutes i, com no, consagracions.

L'abat Manuel (927-935) és el primer abat de Sant Quirze del qual en tenim notícia certa. Apareix en un document datat el 3 de maig de 927, "...como se ve en una escritura trasladada en el año siguiente y en una donación de Triezius et Celdonia et Savila hacen a San Quirico de una viña...".⁽⁴⁰⁾ Sembla que aquest abat Manuel era força emprendedor.

Dels altres personatges, poca cosa podem esbrinar més, tret que eren eclesiàstics i l'origen dels seus noms, com els bascos Énnec i Galí o el got Berà.⁽⁴¹⁾

D'altra banda, trobem dues coincidències en el text que poden només ser això, coincidències, però crec que cal tenir-les en compte per evitar (o crear) suspicàcies. D'una banda, el nom de Galí surt en els límits de la donació de Gausbert quan parla d'un "...pugium de Galindo..."; d'altra banda, el nom d'Adaulf ambé consta en una altra cita: "...ipsas cabanas que dicunt Adaulfo...". Si fossin els mateixos personatges, ja sabríem que surten en la signatura del document per ser petits propietaris.

38. Com a marmessor entenem tota aquella persona nomenada pel testador per tal "de fer efectives les disposicions del seu testament. El terme apareix al segle IX i durant l'edat mitjana eren en general de dues a quatre persones les escollides, sobretot entre els parents més propers. L'execució permetia als marmessors esdevenir els possessors dels béns del difunt i des del segle XI podien adquirir responsabilitats en la guarda i protecció dels fills o de la vídua del testador". TO I FIGUERAS, Lluís, *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, (1998), (5a edició), pàg. 657.

39. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "Els comtats de Girona...", pàg. 146-241. ORDEIG I MATA, Ramon, *Les dotaries* ..., pàg. 110-112.

40. VILLANUEVA, Jaime, *Viaje literario*..., pàg. 105. D'ABADAL I DE VINYALS, Ramon, "Els comtats de Girona...", pàg. 384.

41. SALRACH I MARÉS, Josep M., "El procés de feudalització ...", pàg. 205.

LA CONSAGRACIÓ I ELS BÉNS ADSCRITS A SANT QUIRZE

La consagració és el procés de convertir alguna cosa o alguna persona en sagrada, és a dir, dedicar-la a un fi o a un ús sagrat, mitjançant un ritus concret i específic.

El bisbe Wigó i el seu seguici arriben a la vall de Sant Quirze l'any 935 amb la intenció de consagrar l'església del monestir a Sant Quirze, Sant Benet i Sant Andreu, després de molts precés de l'abat Manuel, el veritable emprenedor de la reedificació del monestir. Segons el document, el bisbe queda meravellat per les obres fetes i, alhora, un grup de fidels també ofereix donacions dels seus propis béns al cenobi, béns d'origen artesà o terres (casos de Galí o Adaulf).

Tant o més important que la consagració, és la concessió que fa el bisbe dels delmes i de les primícies obtingudes en el territori adscrit a Sant Quirze: “...*decimarum quoque et primiciarum copia quibus continentur haec terminia...*”. No només concedeix al monestir aquests termes, donats pel comte Gausbert el 928, i les seves rendes, sinó que assegura que ho poseixin de ple dret perennement i sense interrupció.

També els concedeix el dret a residir-hi en tot moment. Però no només la inviolabilitat requeia en el territori sinó també a les rendes que hi podien cobrar. Aquestes rendes no podien patir cap mena d'entrebanc, llevat de la intervenció del mateix bisbe, en base a l'autoritat canònica.

Recordem que gran part d'aquest territori fou donat pel comte Gausbert l'any 928 i que es féu efectiva a la mort d'aquest, el 931.⁽⁴²⁾ No es redacta el document de consagració fins al 935, per tant, passen quatre anys entre que la donació es fa efectiva i que el bisbe confirma aquest territori i llurs rendes al monestir. Així, el monestir cobrava aquestes rendes en el lapse de temps entre la donació (mort del comte) i la consagració? Amb tota seguretat, amb la donació efectiva de les terres l'any 931 hi anava adscrit el cobrament dels impostos d'aquestes. El que fa el bisbe, quatre anys després, és concedir i ratificar íntegrament, i de manera oficial, l'ús d'aquests impostos al monestir. D'altra banda, de tots aquells delmes i primícies⁽⁴³⁾ que posseïa amb anterioritat el monestir, el bisbe referma la potestat de l'església.

42. BADIA I HOMS, Joan, *L'arquitectura...*, pàg. 157.

43. El delme era un impost anual d'origen eclesiàstic. Consistia en “una dècima part dels productes de la terra i dels ramats, generalment sense descomptar les llavors necessàries per garantir la reproducció del cicle productiu (...)” PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M., *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, (1998), (5a edició), pàg. 334-335. Per la seva banda, la primícia era el dret de “rebre els primers fruits per part de l'Església (...)”. Els cobradors de la major part de les primícies eren els rectors de les parròquies”. PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M., *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, (1998) (5a edició), pàg. 850.